

crkva u svijetu

RASPRAVE I ČLANCI

»POJEDINAC« I »JEDINSTVO POVIJESTI« U FILOZOFIJI KARLA JASPERSA

Ante Kusić

Neki ključni pojmovi Jaspersove filozofije*

Razumijevanje teme o »Pojedincu« u odnosu na problem »Jedinstva povijesti« u Karla Jaspersa pretpostavlja poznavanje nekih ključnih pojmova Jaspersove filozofije. Te pojmove moramo osvijetliti!

Jaspersova je filozofija sadržajno usmjerena na dva problema: problem »Obuhvatnog Bitka« (das Umgreifende) i problem »filozofskog vjerovanja« (der Philosophische Glaube). »Obuhvatni Bitak« jest ono što se uvijek tek *najavljuje* (sich ankündigt), i nikad se ne spoznaje: on *pret-hodi* svakoj našoj spoznaji kao njezin temelj. »Obuhvatni Bitak« jest kao prelaženje »horizonata« u kojima iskustveno doživljavamo stvari u svijetu: horizonti se nigdje ne zaustavljaju, horizonti nas uvijek upućuju *dalje*. Obuhvatni se Bitak dijeli na: Obuhvatno-koje-je-Bitak-po-sebi i Obuhvatno-koje-smo-mi.¹

a) *Obuhvatno-koje-smo-mi* sadrži u sebi: opstanak (das Dasein), svijest uopće (das Bewusstsein überhaupt) i duh (der Geist). »*Opstanak*« obuhvaća cjelinu prostorno-vremenskih stvari i prilika u svijetu.² »*Svijest uopće*« jest ono iz čega mi ljudi imamo jednaku spoznaju u predočavanju i osjećanju.³ »*Duh*« jest ono iz čega imamo sposobnost za obli-

④

* Pročitati moj rad *Karl Jaspers — o tragici i trijumfima suvremenog vjerovanja u znanost*, Crkva u svijetu, Split, 1968. br. 3 i 4.

¹ Karl Jaspers, *Vernunft und Existenz*, str. 35 s (unaprijed navodimo pod VE).

² Karl Jaspers, *Philosophie*, II izd., str. 447 (unaprijed navodimo pod Phil.).

³ Usp. VE, str. 38.

kovanje misaonih cjelina u pojmove⁴ (na primjer: čovjek, kuća, istina, pravda, itd.). Dublji temelj za sve to troje jest pojedinačna »Egzistencija«. Ona je izvorna jednokratnost slobodnog Pojedince, — jedinstvena »moja« Istina i »tvoja« Istina, o kojima nije moguće stvoriti nikakav opći pojam s jednakim značenjem za sve. »Egzistenciju« uočavamo kod doživljaja »tjeskobe« (die Angst) u stvarima golog »opstanka«: Egzistencija je nesmiriva u zadovoljstvima »opstanka«, ona uvijek teži *dalje*, tj. ona je usmjerena na budućnost. Takva njezina usmjerenost zove se »povijesnost« (die Geschichtlichkeit) ili *povijesnotvornost*. Povijesnost je različita od »povijesti«, jer ova je posljednja označiva kao prošlost, dogotovljenost, završenost neke stvari na razini golog opstanka. Povijesnotvornost se sastoji u *sjedinjavanju* mogućnosti povijesno uvjetovanog »opstanka« i najdublje zahtijevnosti slobodne Egzistencije. Povijesnotvornost uključuje egzistencijalnu *odrešitost* (die Entschlossenheit). Ta »odrešitost« jest ostvarivanje svojega najdublje Ja, i to po autonomnoj ili *egzistencijalnoj koncentraciji na sadašnji čas*. Svrha takve koncentracije jest pronaći svoje »Samstvo« ili svoje intimno Ja, spasiši sebe samoga kao *Pojedinca* od izgubljenosti u općem prosjeku vegetiranja unutar golog opstanka. To traženje Samstva zahtijeva kao nešto neophodno »*egzistencijalnu komunikaciju*«, tj. koegzistenciju Egzistencijâ, koje se između sebe bore kroz »*borbu u ljubavi*« (Kampf in der Liebe). Uvjet takve koegzistencije jest poštovanje slobode i autonomije Egzistencijâ, gdje izbor među raznim mogućnostima što ih »opstanak« pruža Pojedincu nije unaprijed određen od nekog autoriteta, te tako uvjetovan uplitanjem izvana (od strane države, vjerske organizacije, totalitarističke ideologije, institucije). Egzistencija je usko povezana s *umom* (die Vernunft). Um treba razlikovati od razuma (der Verstand) i duha (der Geist). Razum i duh uvijek su unaprijed uvjetovani i određeni elementima golog opstanka. Um je, međutim, *snaga* koja Pojedince sili da uvijek ide *dalje* preko granica svega onoga što je ostvareno na razini duha i razuma. Um nas uvijek drži *na putu*, on ne dopušta zaustavljanje na povijesno ostvarenim stanjima golog »opstanka«. Um je glavni činilac nezaustavljivosti procesa *povijesnotvornog uplitanja* Egzistencija, tj. uplitanja autonomnih Pojedince u tokove same povijesti.

b) *Obuhvatno-koje-je-Bitak-po-sebi* dijeli se na: Svijet i Transcendenciju. »*Svijet*« nije za nas predmet kao drugi predmeti: pojedini predmeti jesu u svijetu, ali oni sami nisu svijet kao takav. Obuhvaćenost predmetâ u cjelinu »*Svijeta*« naziva se *Imanencija*. U svom totalitetu. Imanencija je nedohvatna spoznaji logičko-razumskog karaktera. Ta je spoznaja uvjetovana i uvijek determinirana samim »opstankom«. Kao neuvjetovana i *slobodna* stvarnost, jednokratna Egzistencija ili Pojedinc, kao »*Izuzetak*« od svega što općenito vrijedi i obavezuje, povezuje Imanenciju s Transcendencijom potpuno nespoznatljivog *Apsolutnog Bitka*. Transcendencija nije Bog teizma, a niti ikakva panteistički shvaćena misaona tvorba razuma: jedno i drugo su objektivizacije golog opstanka, pa stoga promašuju *Transcendenciju*. Transcendencija ipak nije rastavljena od Svijeta. Ona je uvijek *Imanentna Transcendencija*. »*Imanentna*« je po prisutnosti Apsolutnog Bitka u svakom predmetu u svijetu, »trans-

⁴ Usp. Phil., str. 145 s.

cententna« je po neiscrpnosti punine Apsolutnog Bitka. Iz neuvjetovanosti Transcendencije proistječe neuvjetovanost slobode Egzistencije. Radi imanentnosti Transcendencije moraju se svi predmeti u svijetu shvatiti kao »šifre« Transcendencije, koje su upućene Egzistencijama. Te »šifre« nisu jednoznačne: različite Egzistencije mogu različito čitati »šifre« Transcendencije. Mogućnost *različitog čitanja* šifara ne dopušta nikakav monopol na tumačenje »istinâ« o Svijetu i Bogu — ona ne dopušta nikakvu autoritarnu, orkvenu ili ideologijsku isključivost posjedovanja Istine. Mogućnost različitog čitanja »šifarâ«, protivno svakom slijepom vjerskom prihvaćanju »objavljenih« dogmi, čini da je za čovjeka prihvatljivo samo »filozofsko vjerovanje«, tj. »vjerovanje Čovjeka u svoju mogućnost«. ⁵ Takvo vjerovanje imao je Giordano Bruno. »Filozofsko vjerovanje« ne dopušta nikakvu neopozivim autoritetom naloženu istinu, ni prisilnost prihvaćanja bilo kakvih fiksiranih ideologijskih stavova. »Filozofsko vjerovanje« jest isključivo »unutarnje djelovanje« Egzistencijâ, ukoliko preispituju sve oblike fiksiranoga i poopćenoga. »Filozofsko vjerovanje« brani slobodu Egzistencijâ skupa s komunikativnom neometanosti njihova uplitanja u razvoj stvaranja pogledâ na Svijet i Apsolutni Bitak. »Filozofsko vjerovanje« protivi se objavljenim religijama, kao i ateizmu: »objavljene« religije opredmećuju Obuhvatni Bitak svojim čvrstim dogmama i time promašuju samu stvarnost Obuhvatnog Bitka. S druge strane, ateizam proglašuje »Bogom« sami goli »opstanak«. »Filozofsko vjerovanje« protivi se svim oblicima zahtjevâ na isključivost posjedovanja Istine. Posljedice zahtjeva na isključivost jesu: »Samozavaravanje o tome što sam zapravo i što hoću, netolerantnost i nesposobnost za komunikaciju... — Nagoni opstanka kao volje za moći, okrutnost, nagon za rušenjem bivaju konačno pokretnim snagama pod maskama takve naopake volje za istinom.« ⁶ Povijesnotvorno *dešifriranje* »šifara« Transcendencije, što ga snagom svog »filozofskog vjerovanja« izvršavaju slobodni *Pojedinci* ili Egzistencije u uvjetima »egzistencijalne komunikacije« i »borbe u ljubavi«, tvori jezgru problematike o »Pojedincu« i »jedinstvu povijesti« u filozofiji Karla Jaspersa.

O čemu se sve tu radi?

Povijest i povijesnost (povijesnotvornost)

Povijest je za nas jedan od predmeta znanja. Ona je istodobno i temelj iz kojega živimo, ako već »želimo postići udio u Čovječstvu.« ⁷ Kao temelj iz kojeg Egzistencije, tj. samosvjesni Pojedinci, mijenjaju tokove povijesti, povijest je spojena s »povijesnošću« ili povijesnotvornošću. U povijesnotvornom djelovanju spaja se »vrijeme i Vječnost«, ⁸ »opstanak« i »Egzistencija« — koja je po svojoj slobodi ukorijenjena u Vječnoj Transcendenciji. Vječnost je, po Jaspersu, sjedinjena s vreme-

⁵ Karl Jaspers, *Der Philosophische Glaube*, str. 59 (unaprijed nav. pod PhG1).

⁶ Usp. PhG1, str. 71.

⁷ Karl Jaspers, *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*, str. 287 (unaprijed nav. pod UZ).

⁸ Usp. Phil., str. 404—406.

nom, tako da »vrijeme koje iščezava zatvara u sebi samu Vječnost.«⁹ Povijest se trajno mijenja, jer ona u sebi nosi povijesnotvornost, tj. slobodno zalaganje Egzistencijâ, ili Pojediniaca koji su svjesni svoga Samstva. Tako se s mijenjanjem povijesti mijenja i sama »povijesna svijest«,¹⁰ zbog čega svako doba ima svoju posebnu svijest, sa svojim posebnim »bezuvjjetnim zahtjevima.«¹¹

Povijest nosi u sebi dva bitna čimbenika: povijesnotvorni i nepovijesnotvorni. Povijesnotvorni uključuje: individualnost, neponovljivost, nezamjenljivost. To je čimbenik jednkrotnosti Pojediniaca, Egzistencije ili Samstva. Nepovijesnotvorni čimbenik ima bitne značajke: općenitost, ponovljivost, zamjenljivost. Povijesnotvorna istina umire da u nečem Novome ž i v i, a nepovijesnotvorna »istina« i živi da vegetira u golom opstanku. Zbog toga, ono što je nižeg stupnja ima veću trajnost od onoga što je višeg stupnja: »Tako su oblici materije trajniji nego život, život je trajniji nego duh, masa je trajnija nego Pojedinaac u svojoj povijesnosti.«¹² Povijesnotvorni čimbenik povijesti ne dozvoljava nikakva za sva vremena određena shvaćanja religije i ideologijâ, jer se pravi Bitak ne sastoji u postojanju nego u *postajanju*. »Ono šta je zapravo (eigentlich), to nije još ili nije više.«¹³ Povijest treba shvatiti kao trajno mijenjanje, zbog čega ne može biti nikakva idealnog stanja na zemlji. Istina nije nigdje gotova. Stoga: »Nema nikakva pravednog uređenja svijeta: nema nijednoga savršenog čovjeka na zemlji.«¹⁴

Povijest je u trajnom »prelaženju«. Zbog toga, kad je opisujemo u sklopu bilo kakvih općih zakona (uzročne ovisnosti, zakonâ ekonomike, dijalektičke nužnosti, sudbine, volje Božje...), mi smo promašili njezinu jezgru. Povijest je »jednkrotnost« prelaženja,¹⁵ koje se izvršava unutar nadahnuća Pojediniaca. Jaspers o tome kaže: »Sebe u povijesti susrećemo kao slobodu, kao Egzistenciju..., kao ozbiljnost odluke i kao neovisnost o čitavom svijetu. U povijesti nam upućuje nagovor nešto što nas unutar obične prirode ne nagovara: Tajna smionih skokova na temelju Slobode i Tajna objavljivanja Bitka u čovječjoj svijesti.«¹⁶

Samu »povijesnost« ili povijesnotvornost u sebi nose Pojedinci, Egzistencije ili Samstva, i to ne po onome prostorno-vremenskom što im pripada kao i ostalim ljudima, nego po nečem »jedinственom, nenadomjestivom« u Pojedincima, ili — po »Samstvu, koje je vezano s Izvorom svega bivstvjućega i koje je po svojoj samosvijesti... sigurno u sebe.«¹⁷ Kroz povijesnotvorno *traženje* nadahnuto bezgraničnom komunikacijom Egzistencija uprisutnjujemo Bitak, pri čemu neprekidno jedna Egzistencija provjerava stavove druge. U zanosu velikog humanista Jaspers o tome

⁹ Nav. mj.

¹⁰ Usp. UZ, str. 288.

¹¹ Karl Jaspers, *Einführung in die Philosophie*, str. 54 sl. (unaprijed nav. pod EPh).

¹² Usp. Phil., str. 871.

¹³ Usp. Phil., str. 870 sl.

¹⁴ Usp. UZ, str. 290.

¹⁵ Usp. UZ, str. 299.

¹⁶ Usp. UZ, str. 300.

¹⁷ Nav. mj.

govori ovako: »Snazi onoga Bezuvjetnog u Pojedincu, istraživanoj u svakoj mogućnosti borbe i pitanja, ne bi bila više potrebna sugestija, mržnja, radost užasa da bi postala aktivnom; ne bi joj trebala opojnost velikih riječi i nerazumljivih dogmi, da bi vjerovala u sebe. Tek tako bita snaga postala strogo dosljedna, čvrsta i trijezna«¹⁸ Povijesnotvornost Egzistencijâ, povezanih na neuvjetovanost Apsolutnog Bitka ili Transcendencije, ostaje u načelnom »prelaženju« i »traženju«, bez zaustavljanja: »To da je Bog vječan postaje za čovjeka istinitim samo kao *Istina koja postaje* (die werdende Wahrheit), i to kao komunikacija...«¹⁹ Povijesnost ili povijesnotvornost u sebi nosi nezavršivost »gibanja« po nadahnuću Egzistencijâ ili Pojediniaca s vlastitim Samstvom. Za razliku od ponavljanog prirodnog događanja, gibanje je Egzistencijâ nadahnuće »nezavršivom (unabschliessbare) otvorenošću onoga Mogućeg.«²⁰ Povijesnotvorno gibanje ili »prelaženje« uvijek otvara neke nove mogućnosti za razvijanje raznih dometa Čovjeka. Sva velika djela duhovnog nadahnuća posjeduju značajku »prelaženja« u nešto novo: grčka tragedija ima značajku prelaženja iz mita u filozofiju, koja pita i tumači; Eckhartova mistika znači prelaženje iz crkvenog vjerovanja u priznavanje novog, slobodnog uma; njemački idealizam od Fichtea i Hegela do Schellinga ima značajku prelaženja iz vjere u bezboštvo. Slično tome treba shvatiti i Platona, Shakespearea, Rembrandta, itd. Slabljenje sile »prelaženja« vodi u smanjivanje svijesti, u »uspavanost izvanjskog ponavljanja, u običnost i ustaljenu prirodnost.«²¹ To »prelaženje« uvijek je završetak nečega starog i početak nečega novog, na putu prema jednome Izvoru svega postojećeg.²² Sva povijesna »prelaženja« konvergiraju prema tome »Izvoru koji je Vječnost, što poništava vrijeme.«²³ Istinu o »Izvoru« svega postojećeg susrećem — »ne u shvaćanju, ne u nasljedovanju, ne u ponavljanjima neke bivše pojave«,²⁴ nego »samo u Sadašnjosti«,²⁵ ako tu Sadašnjost Ja kao Egzistencija, kao Pojedinaac i Samstvo, prevladavam kroz odlučnost »prelaženja« onoga već postignutoga.

Povijest kao proces

Povijest treba shvatiti u spektrumu »univerzalnih Mogućnosti«,²⁶ gdje za Egzistencije ništa nije konačno završeno, nego je sve usmjereno na nezatvorivost Budućnosti. U takvom se spektrumu »jedinstvo Cjeline otkriva u odlučnosti za sadašnje izvršenje zadatka.«²⁷ Tu nema mjesta za fiksiranje bilo čega vremenitoga, tu je nešto mjerodavno samo odlučnost, prijelazno opredjeljenje Egzistencije za aktivizam i dinamičnost u sadašnjem trenutku. Na povijest treba gledati pod aspektom »neispunjene Mogućnosti« za Samstvo, za Pojedinaca, za Egzistenciju — kao Izuzetak koji se nije dao zarobiti golim opstankom, skućenim ideologijama, crkvenim dogmama, i koji je istodobno sposoban za egzistencijalnu komunikaciju i »borbu u ljubavi« s drugim Samstvima. Tu nema mjesta za apsolutiziranje ničijeg stajališta, kao ni za jedinstveni pravni poredak

¹⁸ Usp. VE, str. 78.

¹⁹ Usp. VE, str. 81. (potcrtao A. K.).

²⁰, ²¹, ²², ²³ Usp. UZ, str. 301—304.

²⁴, ²⁵ Usp. UZ, str. 304.

²⁶ Usp. UZ, str. 323—324.

svijeta, jer taj može osigurati samo određene uvjete za goli opstanak koji ne ispunjava intimna traženja Egzistencije. Svako je apsolutiziranje nekih stavova u procesima povijesti — krivo i nametnuto: »Jedinstvo (povijesti) ne leži... ni u čemu znanom, oblikovanom, svrhovitom, pa ni u predodžbi nekog zamišljenog cilja, nego u svemu tome, samo ako se stupi u komunikaciju Čovjeka s Čovjekom.«²⁸ Svako je stajalište jednako vrijedno, ako je autonomno; svako je lažno, ako je apsolutizirano. Zbog toga nikada u povijesti neće doći do »ujednačenosti (Einsgewordensein) čovječanstva.«²⁹ Jedinstvo je povijesti samo »beskonačni zadatak«;³⁰ — svi ostvareni i ostvarivi oblici »ujednačenosti čovječanstva« samo su djelomičnog karaktera, te postaju »niveliranje pod kojim se skrivaju beskrajna otuđenost, odbojnost, borba.«³¹ Povijesno je »traženje« Egzistencijâ takvo da ono »u cjelini proizlazi iz onoga Jednoga i ide prema Jednome«,³² načelno ostajući između njegova dva pola — Izvora i Cilja. Nezaustavljivi procesi traženja jedinstva povijesti u obliku »ujednačenosti čovječanstva« ostaju samo traženje, bez mogućeg ostvarenja: svaki je povijesni proces stanovito »entuzijastičko traženje Bitka, i zatim strastveno raskidanje jedinstva.«³³ Entuzijizam je po Jaspersu postajanje Samstvom kroz predanost i sjedinjenje Samstva s određenom Vrednotom koja nadahnjuje entuzijizam. Entuzijizam je dobivanje Samoga sebe kroz darivanje Samoga sebe. Entuzijizam je ljubav praćena razvijanjem Samstva, uz darivanje Samstva. Po riječima Dželaludina Rumija: Tamo »gdje se razbudi ljubav — tu umire Ja, taj mračni despot.«³⁴ Entuzijizam je strogo individualan, nenarinut izvana. Svaka stvar može postati predmetom entuzijazma: stvari metafizičkog nadahnuća, znanstvenog rada, umjetničkog stvaranja, oblikovanja ličnosti, itd. Entuzijizam je ispunjen životvornom ljubavlju, on je takva vrsta gibanja da nema ničega što ne bi moglo biti uvučeno u to gibanje.³⁵ Međutim, »nijednom čovjeku nije moguće za sebe ostvariti to gibanje u mjeri zbiljski Univerzalnoga.«³⁶ Egzistencije nose u sebi *beskonačnost* Transcendencije Obuhvatnog Bitka, i nikada ne mogu biti iscrpljene entuzijazmom partikularnih »gibanja«. Entuzijizam nosi u sebi »ljubeću borbu duša između sebe«;³⁷ tu biva odvažno pokušana svaka opasnost, a nikakva »granica forme običaja, prava, načelâ nije za uvijek važeća dok svaka distancija — osim ljudskog života... uzdignuta nad sve distancije — tu biva dokinuta.«³⁸ Borba se vodi isključivo na razini »d u h a«. Instinktima sile tu nema mjesta: u jedan tren sila ubija ljubav. Duh je nošen snagom »filozofskog vjerovanja«; on izvodi »iracionalni preokret razvoja«³⁹ procesâ povijesti. Usmjerujuće »ljubeće razumijevanje« oblikuje i disciplinira ličnost u cjelini i obuzdava »interese izoliranog empiričkog individualiteta, nagona, moći, itd.«⁴⁰ Međutim, »ljubeće razumijevanje« nije isto što i psihološko čuvstvo »mi se razumijemo«. Ovo posljednje odvija se uvijek u okviru pojmovnog spoznavanja, ono je tek »medij za ljubeću borbu, ali... nije sama ta ljubeća borba...«⁴¹ »Ljubeće razumi-

27, 28, 29, 30, 31 Usp. UZ str. 323—326, passim.

32, 33 Usp. UZ, str. 327.

34, 35, 36, 37, 38 Karl Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, III izd., str. 121—125. (unaprijed nav. pod PW).

39 Usp. PW, str. 332.

40, 41, 42, 43 Usp. PW, str. 125—131,

jevanje« je proces, stvaranje, angažiranje Egzistencije, gdje se »ljubi Ideja«,⁴² a ne nikakav »konačni Ideal«,⁴³ nikakvo umirujuće i konačno vrijedno — objektivirano Nešto.

Povijest ostaje, dakle, povijesnotvorno »gibanje«, gdje nam je »čisti opstanak povjeren kao mjesto i tijelo za ostvarivanje našega Izvora«. ⁴⁴ Kao »gibanje«, povijest ostaje nezavršiva: ona u sebi skriva »beskonačne mogućnosti«, ⁴⁵ snagom povezanosti Egzistencije i Sveobuhvatnog Bitka. Izvor povijesti kao procesa treba tražiti u čovječjem osjećaju »slobode« koju doživimo kad se nadamo u ljepotama prirode. ⁴⁶ Ta »sloboda«, kao i »općenito vrijedne« spoznaje o stvarima u prirodi, *znak* su nečega Nadvremenskog u vremenima povijesnih procesa. ⁴⁷

Povijesnotvorni »Pojedinač«

Izrazi »Pojedinač«, »Samstvo«, »Egzistencija« u Jaspersa označavaju čovjeka kao određen »Izuzetak« u odnosu na obavezujuću snagu društvenih oblika autoriteta: Autoritet »ne može postojati kao jedan i opći za sva bića, a da ... ne postane nasilan i rušilački, potonuvši u čistu prevlast golog opstanka«. ⁴⁸ Autoritet ne smije biti sredstvo zatvaranja, nego sredstvo *otvaranja mogućnosti* za Egzistenciju. Autoritet ne smije biti apolutistički, on mora biti egzistencijalan, tj. on mora omogućiti Pojedincu »dozrijevanje do Samstva«. ⁴⁹ Autoritet ne smije postati čista prevlast golog »opstanka«, nego mora poticati »živahnost svih Izvora istine«, tako da ja kao »Samstvo« nikada ne smijem »na osnovi nekog tobožnjeg uviđanja 'iz slobode — žrtvovati slobodu'...« ⁵⁰ U svim takvim slučajevima autoritet gubi svoju vrijednost.

»Autoritet« i »Izuzetak« trebaju komunikaciju koja im omogućava međusobno napredovanje: oni u skladu i povezanosti očituju kako »nema jedne istine, nema jednog čovjštva; Istina je za čovjeka u vremenu i stoga je povijesna i, dosljedno, *kao zadatak*, pod stalnom ugroženosti«. ⁵¹ Autoritet bez »Izuzetka« koči razvoj Egzistencijâ; Izuzetak bez »autoriteta« postaje samovoljan i totalitaran. Autoritet i Izuzetak nalaze se »u međusobnom polaritetu«, oni su »temeljeni u Transcendenciji«, u stalnom su gibanju — jer je »u obama nazočna Istina koja izmiče oblikovanjima u predmete što ih opažamo i znamo«. ⁵² Kroz to dvoje skupa može se ići prema samom »Temelju istine«, koji je vezan sa Sveobuhvatnim Bitkom, a ne samo s nekim njegovim načinom. Naša ljudska »istina«, kao spoznata, nije nikada totalitarna, nego je egzistencijalna, tj. ona je samstveno prihvaćanje onoga »autoriteta« koji je sposoban razbuditi Pojedince kao »Izuzetak«. Po Jaspersu je »Izuzetak« ono »što stavlja u pitanje, što zastrašuje i fascinira«. ⁵³ »Izuzetak« je suprotnost prosječnom čovjeku, ukoliko je taj podređen sili »autoriteta«.

Zbog takva međusobnog prožimanja između »Izuzetka« i »Autoriteta« ne može se tijekom povijesti fiksirano opredmetiti i zaustaviti u okvirima nekoga konačno vrijednog i razumom odredivog cilja. Tada naime do-

⁴⁴ Karl Jaspers, *Existenzphilosophie*, str. 1; unaprijed nav. pod ExPh.

⁴⁵ Usp. UZ, str. 335. sl.

^{46, 47} UZ, str. 335—336.

^{48, 49, 50, 51, 52} Usp. ExPh, str. 40—45, passim.

⁵³ ExPh, str. 39. sl.

spijevamo u zabludu: »Naginjemo k pretpostavci neke sužene istine kao jedine .. ili se, neprimjetno, čvrsto držimo pretpostavke da je samo jedan način čovječstva pravi ideal Čovjeka...«⁵⁴ »Filozofsko vjerovanje« Pojedince ne dopušta fiksiranost povijesnih ciljeva u smislu religijâ i ideologijâ: »Jedinstvo u bilo kakvom za nas zamišljivom, numeričkom ili logičkom obliku nije jedinstvo neuvjetovane Zbiljnosti... Ono je samo suženo, specificirano, mehaničko ili sistemsko jedinstvo.«⁵⁵ Fiksiranost ciljeva (vječni život, ekonomsko blagostanje, ostvarenje nadmoći rase, klase, stranke, kaste...) kao polazišta u usmjeravanju tokova povijesti treba zamijeniti s *promjenljivošću ciljeva*, i to na osnovi mogućnosti slobodno izabranih ciljeva — u nadahnuću »filozofskog vjerovanja«, »komunikacije Egzistencija« u pročišćujućoj »borbi u ljubavi«. Bez takve mogućnosti slobodnog izbora ciljeva čovjek ostaje načelno frustriran, jer: »Filozofsko vjerovanje jest srž osobnog života; ono je Zbiljnost onoga koji filozofira u... povijesnom Temelju u kojemu je poklonjen vlastitom Samstvu...«⁵⁶ od Sveobuhvatnog Bitka. Između »filozofskog vjerovanja« i univerzalistički koncipiranih religija i ideologija uvijek se mora voditi produbljujuća verifikativna borba. Ta borba ne smije biti koncipirana kao ratovanje u odnosu na razne zahtijevnosti golog »opstanka«, nego kao traženje Istine. Ta se borba dakle ne vodi uz pomoć nasilja! Ona se vodi samo duhovno: s razlozima, pitanjima i odgovorima, dokazima iz činjenica i uvjerljivim protudokazima. Unatoč toj načelnoj borbenosti, filozofija mora ostati zajedno s religijom: »Povijest zadnjih stoljeća, čini se, daje uvjerljivu pouku! Propast religije mijenja sve. Prestaje vrijediti i Autoritet i Izuzetak...«⁵⁷

Povijesnotvorna uloga Pojedince kao »Izuzetka« proizlazi iz šifriranog govora Sveobuhvatnog Bitka. »Šifre« su objavljivanje Bitka — »očito- vanje Božanstva.«⁵⁸ Šifre nemaju isto značenje za svakoga. »Šifra« može biti svaka stvar u svijetu, i to — ako je stavljena u odnos sa Sveobuhvatnim Bitkom te nije sužena na interese golog »opstanka«, nego je bez sile autoriteta prihvaćena kao odskočna daska samstvene povijesnotvornosti: »Gdje čitam šifru, ja sam odgovoran, jer je čitam samo kroz moje Samstvo...«⁵⁹ Čitanje »šifara« je mnogoznačno, jer je ono iznad pravila razumskog mišljenja. Jaspers kaže: »U šifriranom pismu ništa nije konačno vrijedno... Tu nikada nema zaključka o Transcendenciji, koji bi bio završen...«⁶⁰ Šifrirani načini »objavljivanja« Transcendencije Samstvima nesvedivi su na bilo kakav zajednički nazivnik (Buda, Isus, Muhamed, Marx...). Zbog toga su vjernik i ateist u odnosu na Transcendenciju u stvari u istom položaju: »Prkos — bilo nijećući Boga, bilo proklinjući ga, i sâm je prihvaćanje Transcendencije. On je sposoban biti i dublji nego neupitno vjerovanje. Grđenje Boga jest traženje Boga. Svako Ne htjelo bi odgovarajuće Da, ali — u istini i poštenju.«⁶¹

⁵⁴ ExPh, str. 65. sl.

⁵⁵ ExPh, str. 68.

⁵⁶ ExPh, str. 79.

⁵⁷ ExPh, str. 83.

⁵⁸ UZ, str. 318.

⁵⁹ Phi, str. 805.

⁶⁰ Phi, str. 803.

⁶¹ Phi, str. 743.

»Pojedinaac« kao nosilac povijesnotvornosti prima poticaje iz onoga »Nesvjesnog« u čovjeku. Naše svjesno stvaralačko djelovanje povezano je s »Nesvjesnim«, i to »u stvaranju (Hervortreiben) simbola u govoru, u pjesništvu, predodžbama..., u refleksiji...«⁶² To »Nesvjesno« vrijedi toliko koliko ono postane autentičnijim oblikom svijesti: »Mi prevladavamo povijest (obraćajući se) prema onome Nesvjesnom, da time dođemo do uzvišene svijesti.«⁶³ Iz onoga »Nesvjesnog« proizlaze djela genijalnih Pojedinaca, kojih nam je stvaranje put prema onome Natpovijesnom: »U naziranju onoga Velikog, tj. stvorenog, učinjenog, mišljenog — svijetli povijest kao Vječna Sadašnjost... Velika djela povijesti povezana su... s Temeljem koji je iznad svake povijesti.«⁶⁴

Povijesnotvorno uplitanje Pojedince protiv prenaplašene autoritarnosti temelji Jaspers na sveotvarajućoj širini »u m a«. Dok naš »razum« opredmećuje svaku spoznatu stvar, dotle naš u m uvijek iznova otkriva da »istina« za nas ljude nikada nije opća i samo jedna: »Izuzetak se uvijek izdiže iznad nje« i »Autoritet nju ostvaruje samo u određenoj povijesnoj formi.«⁶⁵ Um ne trpi statiku, on uvijek ide dalje. On ispravlja manjkavosti razuma, tj. razumske fiksirane objektivizacije. Na taj način on omogućuje »svima Izvorima da se razvijaju..., da postanu čisti...«⁶⁶ Um u sebi nosi »totalnu volju za komunikacijom«:⁶⁷ »Um raskrinkava pseudoistinu uskoće, on ruši fanatizam, ne dozvoljava smirenje u čuvstvu ni u razumu. Um je 'mistika za razum', a ipak on razvija razum u svim njegovim mogućnostima...«⁶⁸

»Jedinstvo povijesti«: traženje onoga Jednoga

Povijesnotvornost Pojedince ne da se zaustaviti. Ona je »mnogostruka povijesnost. Ali mnogostrukost stoji pod zahtjevima onoga Jednoga...«⁶⁹ Iz toga »Jednoga« proizlazi povijesnotvornost i vraća se kroz »prelaženja« i »traženja« u to »Jedno«. Baš ta »prelaženja« i »traženja« onoga »Jednoga« naziva Jaspers »jedinstvom povijesti«. U tom »jedinstvu« nema neke konačne Istine koja bi, u smislu religijâ i ideologijâ, davala jedinstvenost povijesnim zbivanjima. Nema: providnosti, sudbine, naturalizma, borbe za opstanak, ekonomskog blagostanja... kao *završnih odrednica* povijesti!

»Jedinstvo povijesti« nije određeno biološkom jedinstvenošću ljudske vrste. Totalitet čovječjih osebina mi ne možemo misaono obuhvatiti: »Nema čovjeka koji jest ili koji bi mogao biti ono Sve-čovječje.«⁷⁰ Zbog toga, u traženju »jedinstva povijesti« mora se »prekoračiti biološko-psihološka razina promatranja.«⁷¹ Samo neki »viši Izvor«⁷² može davati smjer za »jedinstvo povijesti«, što ga uvijek — samo na razini »simbola« (ne — povijesnih događaja!) — predočavaju ideje o stvaranju na sliku i priliku božanstva, o istočnom grijehu, o djevičanskom rađa-

⁶², ⁶³, ⁶⁴ UZ, str. 337—339.

⁶⁵ ExPh, str. 48.

⁶⁶ ExPh, str. 50.

⁶⁷ ExPh, str. 48. sl.

⁶⁸ ExPh, str. 51—53.

⁶⁹ UZ, str. 305.

⁷⁰, ⁷¹, ⁷² UZ, str. 307—308.

nju, itd. U tom »višem Izvoru« treba tražiti temelj dinamičnosti Egzistencijâ u mijenjanju povijesti i čovječje naravi. Stoga je načelno nemoguće neku prošlu filozofiju vrednovati kao obveznu za sva vremena, kao završenu: »Stara filozofija, takva kakva je nekada bila, ne može biti našom filozofijom.«⁷³ Nema mogućeg »smirenog jedinstva osobinâ« Čovjeka.⁷⁴ Karakterologije su u stalnom mijenjanju: Čovjek je kao »mogućnost — Sve«, a kao »zbiljnost — samo nešto pojedinačno«! Jaspers kaže: »U načelu ne može biti kompletnog Čovjeka, jer sve što čovjek jest i što on uzbilji opet je slomljivo i lomi se — ono je otvoreno. Čovjek nije... završivo biće.«⁷⁵ Nijedna antropologija ne zna što je zapravo život čovjeka! Nijedna estetika ne zna što je zapravo bit umjetnosti, i nikakva znanost o religiji ne zna što je u religiji ono zbiljsko.⁷⁶ Iz toga slijedi da je »svaki misaono obrađeni i vidljivi oblik čovjekove naravi bez opće vrijednosti.«⁷⁷ Egzistencija, Pojedinaac, Samstvo ne dadu se fiksirati ni opredmetiti: ostaju uvijek dalje preinačiva stvarnost, povjesnotvorni izdanci iz korijenja nezamišljive Transcendencije. Transcendencija je »Vječna Zbiljnost«, i ona »nije pronalazljiva kao nekakvo bezvremenski postojeće Drugo, niti kao nešto što ostaje u vremenu. Protivno tome, za nas je ona tu kao prelaženje.«⁷⁸ Povijest je jednokratnost stvaralačke aktivnosti, koja prestaje radi novog stvaranja.

Svako koncipiranje »jedinstva povijesti« na neki općenito obavezujući način bilo bi samo izraz stanovite »prinudnosti svijesti uopće«, »duha«, »razuma«, »opstanka« — što su sve pojedinačni načini Sveobuhvatnog Bitka. »Istina« je međutim mnogoznačna: ona je nešto posebno kao istina »opstanka«, »duha«, »Egzistencije«, »svijesti uopće«. Istina »opstanka« je funkcija održavanja i proširenja golog živovanja u prostoru i vremenu. Istina »duha« je uvjerenje koje se oblikuje kroz sami »opstanak« i sve ono što je dohvatno za mišljenje. Istina »svijesti uopće« jest prinudna pravilnost mišljenja, koja je na način spoznajne očevidnosti zatvorena u se.⁷⁹ Za razliku od svega toga, istina »Egzistencije« je istina Pojedinaca, Samstva, Izuzetka; ona je nesvediva na bilo koju opću istinu. Izuzetnost »istine« Egzistencije slijedi iz definicije: »Egzistencija je Samstvo, koje je u odnosu prema samome sebi i u tome prema Transcendenciji, kroz koju se ono prepoznaje kao sebi poklonjeno, i na kojoj je ono utemeljeno.«⁸⁰ »Istina« Egzistencije daje smisao svim drugim vrstama istine, jer je ona vjerovanje u vlastiti životni smisao: »Egzistencija doživljava istinu u vjerovanju«; ona nije zarobljena pragmatičnom istinom golog opstanka, sigurnostima razumske spoznaje i spajanjima duha; kao Samstvo, ona je predana komunikaciji s drugim Egzistencijama u ljubećoj borbi »gdje su sva oružja izručena, ali zato dolaze do izražaja svi načini Obuhvatnog Bitka.«⁸¹ Egzistencija je »Izuzetak«, u prvom redu »s obzirom na opći opstanak, bilo da se taj pojavljuje u ćudoređu, naredbama

⁷³ ExPh, str. 10.

^{74, 75} UZ, str. 309.

⁷⁶ ExPh, str. 19.

⁷⁷ ExPh, str. 22. sl.

⁷⁸ ExPh, str. 62.

⁷⁹ ExPh, str. 31. sl.

⁸⁰ ExPh, str. 17.

⁸¹ ExPh, str. 33.

i zakonima nekog kraja... ili kao neka druga normalnost...⁸² Egzistencija je proboj kroz sve načine onoga općenito prihvaćenoga.

»Jedinstvo povijesti« ne smije se shvatiti kao znanstveno-kulturno ujednačavanje čovječanstva: »Najkulturniji su narodi izumrli, podlegli su manje vrijednima«.⁸³ Osim toga, znanstveno-tehnički napredak stvara mogućnost da se ljudi »međusobno unište jednakim oružjem tehnike, jer razum povezuje samo svijest uopće, a ne ljude.«⁸⁴ Nadalje, znanost ima svoje neizbježne granice: ona je upravljena samo na određene pojedinačne predmete, a ne na sami Bitak. Znanost ne nosi u sebi garanciju za priznavanje vrednota, ona počiva na nagonima, koji nisu nužno usmjereni na Obuhvatni Bitak⁸⁵ nego na goli opstanak. Nikakav samo kulturni, gospodarski, samo civilizacijski, crkveni, pravni ili njima slični izdvojeni činilac, pa ni onda kad bi proizveo određenu skupnost čovječanstva, ne bi bio dovoljan za ostvarenje »jedinstva povijesti«. Isto tako ni bilo koja druga samo prostorno-vremenska forma zajedništva našega planeta! Sve su to samo »pojedinačna jedinstva pokraj drugih jedinstava, kulture pokraj drugih kultura... Sve se mijenjaju, nisu ništa konačno utvrđeno, prelaze jedne preko drugih.«⁸⁶ Jedinstvo povijesti ne smije se nikada shvatiti u značenju određenog činjeničnog stanja.

»Jedinstvo povijesti« treba shvaćati u značenju nadahnjivateljskog cilja bez konačnog dostignuća, gdje se ljudi žele međusobno »razumjeti u ideji Jednoga« — pri čemu se mora uvijek voditi računa o tome da svaki konkretno postavljeni »svjesni zadatak«, kao npr. »civilizacija« i »humanizacija« uvijek u sebi nose stanovitu dvoznačnost. Što npr. »izvan poretka golog opstanka« znače ciljevi humaniziranja i civilizacije? — pita se Jaspers. Što znače »sloboda i svijest slobode«, kad već »u svakom načinu Obuhvatnog-Bitka-koji-smo-mi uvijek stoji istina nasuprot neke neistine...?«⁸⁷ Ideologije i religije mogu se mijenjati, jer one moraju ostati prvenstveno egzistencijalno stimulativni simboli koji služe razvijanju slobode Egzistencijâ. Ne smije se dogoditi da sloboda Egzistencijâ postane zarobljena ideologijama i religijama. Stoga, i prihvaćanje povijesnog cilja »visoko uzdignuti Čovjek i duhovno stvaranje«, tj. podizanje genija, mora se shvatiti tako da visina »Čovjeka« »ne leži u povećavanju oružja i znanja, ni u opsegu zaposjednuća i stvaranja carstva..., ni u trajanju i čvrstoći ustanova i utvrđenih pozicija, nego u ižarujućim trenucima najdubljeg poniranja u vlastito Samstvo...«⁸⁸ Svaki pravno oblikovani i jednoznačno formulirani smisao povijesti vrijedi samo za određeno vrijeme i određenu generaciju. Ali, unatoč tome, po Jaspersu — određeni »mišljeni smisao može biti preuzet kao normativ za vlastitu volju (tako u kršćanskoj filozofiji povijesti, u Hegela, Marxa, Comtea, itd.)«.⁸⁹ Povijest je načelno nezatvorena i nezatvoriva! Za čov-

⁸² ExPh, str. 37.

⁸³ UZ, str. 331.

⁸⁴ UZ, str. 312 sl.

⁸⁵ ExPh, str. 7 sl.

⁸⁶ UZ, str. 315.

⁸⁷ ExPh, str. 33.

⁸⁸ UZ, str. 317.

⁸⁹ UZ, str. 319.

jeka je povijest »stanje očekivanja i traženja Istine... Stoga povijest može izgledati kao polje za pokušaje... Temeljna dispozicija koja ostaje jest *pitanje*«. ⁹⁰ Povijest je nesaglediva u svome totalitetu: »Cjelina povijesti nije ni kao zbiljnost ni kao smisao stvarno nazočna u nekoj viziji.« ⁹¹ Svako tipiziranje, svako ujednačavanje biva »lažno kad želi proniknuti povijest u njezinu totalitetu.« ⁹² »Jedinstvo povijesti«, u smislu nečega općenitog, pred nama načelno stoji samo »kao *zadatak*«, ⁹³ ne kao izreciva realizacija. Unatoč tome što ne možemo posjedovati znanje o »jedinstvu povijesti«, mi možemo živjeti *iz tog jedinstva* kao »zadatka«, i tada — ističe Jaspers — »živimo natpovijesno u povijesti.« ⁹⁴ Živjeti »iz jedinstva« kao »zadatka« znači: s entuzijazmom potpirivati raznolike plamene Egzistencijâ, u svijesti da ti plameni imaju svoje iskrište u onome Jednome, tj. u Sveobuhvatnom Bitku. Egzistencija, Pojedinaac, Samstvo ne smiju se zarobiti objektivizacijom zatvarajućeg »razuma« i »opstanka«, i moraju uvijek ostati u nadahnuću tolerantnosti prema drugim Egzistencijama. Slobodan »izbor Mogućnosti« omogućila je čovjeku Transzendencija, Sveobuhvatni Bitak, i to tako da za Egzistenciju, Pojedinaca ili Samstvo baš »sadašnji trenutak vrijedi kao mjesto, potvrda, odluka, izvršenje. Ono Vječno (Transzendencija!) pojavljuje se kao *odluka u vremenu*«. ⁹⁵

Tako su, po Jaspersu, svi tokovi povijesti načelno nezavršiva povjesnotvorna traženja onoga Jednoga, koje je — unatoč njegovoj nedostiživosti u prostorno-vremenskim kontekstima — ipak stalno nazočno i poticajni normativ »*jedinstva povijesti*«. Jedinstvo povijesti sastoji se u povjesnotvornosti! »Povijest« je »povijesnost«: ona nije statika znanja, ona je dinamika stvaranja!

OSVRT S KATOLIČKOG GLEDIŠTA

U obrazloženom shvaćanju o »Pojedincu« i »jedinstvu povijesti« upadaju u oči Jaspersov agnosticizam, relativizam, voluntarizam — uokvireni vrlo širokim humanizmom. Zbog prihvaćanja agnosticizma u Jaspersovu učenju nema mjesta za shvaćanje »istine« u smislu *podudaranja* između razuma i stvarnosti. Jaspersovo prihvaćanje relativizma dopušta samo *subjektivnost vrednote*, na osnovi relativizma spoznaje. Naglašeni voluntarizam u sebi nosi *nelegitimnost* ograničavanja dinamičnosti volje Pojedinaca. Široki, na sve strane otvoreni humanizam Karla Jaspersa, ma koliko ostaje bez svog spoznajno opravdivog osnova, zahtijeva najdublje poštovanje i *nepristranost* u suđenju o tome velikom filozofu, liječniku i psihijatru. Posebno onda kad se s njim u nečem ne slažemo!

Učenje Katoličke crkve o »sadržaju« vjerskih dogmâ i o »naravnom pravu« u stvarima moralnog djelovanja čovjeka ne može se spojiti s agnosticizmom, relativizmom i voluntarizmom, kako su sadržani u iznese-

⁹⁰ UZ, str. 320. sl.

^{91, 92, 93} UZ, str. 320—323, *passim*.

⁹⁴ UZ, 338. sl.

⁹⁵ UZ, str. 338. sl. (potcrtao A. K.)

nom Jaspersovu učenju. Oni, naime, ne dopuštaju postaviti neku, razumno i prihvatljivo utemeljenu razliku između istine i neistine, dobra i zla, kreposti i prijestupa; između farizejske i legalističke pravednosti s jedne i one stvarne i čovjekoljubive pravednosti s druge strane; između svetosti i zloće, dobrog i grešnog djela, hedonističkog samoživstva i altruističke požrtvornosti. »Pojedinac« je, naime, kao »Izuzetak«, po Jaspersu, iznad svih klasifikacija i kategorija: nema nikakva mogućeg kriterija za ocjenjivanje izuzetnosti.

U duhu učenja Katoličke crkve katolički se vjernik može diviti liku Sonje, koja (u romanu Dostojevskoga *Zločin i kazna*) prodaje svoje tijelo da spasi obitelj od gladi, ali, unatoč ljubavi koja je nadahnjivala Sonjinu žrtvu, katolički vjernik ne može — ni u Sonjinim životnim okolnostima — smatrati prostituciju moralno dopuštenom. Neke moralne zapovijedi i zabrane u sebi nose apsolutni veto: cilj ne posvećuje sredstva. Načelo »cilj posvećuje sredstva« s katoličkog je stajališta egzistencijska zabluda Raskolnikova, kad želi istražiti da li je on »uš«, kao i svi »prosječni« ljudi sa savješću, ili je »Napoleon« — Pojedinac, Egzistencija, Samstvo, te po tome iznad svih kategorija savješću upravljano djelovanje. »Sloboda djece Božje«, »sloboda duha« u katoličkom shvaćanju uključuju stanovita ograničenja slobode. Ta su ograničenja uvjetovana »voljom Božjom« i »naravnim zakonom« što *svestranijeg poštovanja* prema stvarima u svijetu i prema Čovjeku, kao Božjim stvorenjima. Već sv. Augustin govori: Za pripadnike Božjeg Grada vrijedi lozinka »ne mrziti Čovjeka zbog njegove mane, ne ljubiti manu zbog Čovjeka, nego mrziti manu i ljubiti Čovjeka, jer ako mana bude ozdravljena, neće više biti razloga za mržnju prema Čovjeku, nego će sve biti za ljubav prema njemu«. ⁹⁶ Katolik ne može bez stanovitih ograničenja reći: »Slijedim samo glas svoje savjesti, a ne vodim računa o općim moralnim načelima.« Izjaviti da je dosta slijediti svoju savjest polazeći isključivo od »dobre nakane« isto je što i dopustiti relativiziranje svih vrednota, dalekosežno ne priznavati mogućnost *sljepoće za vrednote*, koja onda povede savjest u krivom smjeru. Matteo Falcone, u istoimenoj noveli Prospera Mériméea, osjeća se obveznim u savjesti da ubije vlastitog sina.

Agnosticizam, relativizam i voluntarizam, u zadnjim konsekvencijama, ne dopuštaju gledati na »istinu« i »neistinu«, na »dobro« i »zlo« u smislu *vrednotâ* koje su iznad situacije pojedinačnog čovjeka. Tu onda nema mjesta za produbljivanje »Istine« ni za »Primjere — Uzore« moralnog djelovanja, pa stoga obaveza razvijanja *humaniteta* ostaje samo iracionalno i »ad libitum« (po volji) predložena. Nameće se pitanje: ne završava li takav isključivo iracionalni humanizam, u odnosu na polazišnu zahtijevnost razuma — kad se već radi o pitanjima cjelovitog prihvaćanja pogleda na svijet i život — u alijenacijsko i depersonalizirajuće duševno stanje čovjeka, u dezintegraciju ličnosti, u kojoj postaje nemogućim usklađivanje zahtijevnosti onoga racionalnoga i onoga iracionalnoga u nama?! Racionalitet gubi utemeljenu vezu s humanitetom! Čovjek-»Homo«, ostavši načelno nedovršiv u postojećim komponentama svoga bića (svijesti i podsvijesti!), ne postaje li shizoidan, sadomazohisti-

⁹⁶ *De Civitate Dei*, XIV, 6.

čan (eventualno »uživa« u teškim zahtjevima humanizma, koji je ostao bez temelja!) i frustriran »uvjerenjem bez moguće uvjerljivosti za razum«?! Nameće se asocijacija na duševno stanje »ljerati lisicu, a istjerati vuka«!

U dokumentu za katoličke visoke školske ustanove, *Naputak o nastavi filozofije*, ističe se da kršćanska Objava »nikako nije spojiva s bilo kojim relativizmom, spoznajnim (epistemološkim), moralnim ili metafizičkim, kao ni s bilo kojim oblikom materijalizma, panteizma, imanentizma, subjektivizma, ili ateizma.«⁹⁷ Prema tom istom dokumentu filozofski sadržaji koji se ne smiju dovesti u pitanje jesu postavke: »a) da je ljudska spoznaja sposobna izvesti *objektivnu i nužnu istinu* iz kontingentne stvarnosti; b) da je moguće izgraditi *realističku ontologiju*, koja iznosi na vidjelo transcendentne vrednote i dovršava se u prihvatanju osobnog Apsolutuma i Stvoritelja svemira; c) jednako je moguće fundirati antropologiju koja osigurava autentičnu duhovnost, vodi do *teocentričke etike* koja, i kad nadilazi zemaljski život, ostaje istodobno otvorena prema društvenoj dimenziji čovjeka.«⁹⁸

Stav Katoličke crkve prema agnosticizmu, s obzirom na spoznaju nekih »istina« o Bogu, prema relativizmu, s obzirom na nijekanje opće obaveze poštivanja nekih »vrednota«, prema voluntarizmu, s obzirom na »slobodu« čovjeka — kao »Izuzetka«, izražen je još u riječima Pija XII, u jednom nagovoru svjetskoj Federaciji kat. ženske omladine. Papa je u tom nagovoru rekao: »Temeljne obaveze moralnog zakona zasnivaju se na bitnosti, naravi i osnovnim odnosima čovjeka, pa stoga vrijede svugdje gdje se nalazi čovjek. Temeljne obaveze kršćanske vjere, ukoliko nadilaze obaveznost čisto naravnog zakona, zasnivaju se na bitnostima vrhunarnog reda, što ga je saopćio božanski otkupitelj... Mržnja prema Bogu, psovka..., nijekanje vjere, krivokletstvo, ubojstvo, lažna svjedočanstva, kleveta, preljub i blud..., krađa..., uskraćivanje onoga što je nužno za život čovjeka... — sve je to, po božanskom Zakonodavcu, težak grijeh. Tu se nema što ispitivati. Ma kakva bila individualna situacija, nema drugog izlaza nego pokoriti se...«⁹⁹

Relativizmu — ukoliko barem u načelu sve opravdava, voluntarizmu — ukoliko sve dopušta, agnosticizmu — ukoliko niječući ontičku utemeljenost spoznaje biva temeljem relativizma i voluntarizma, suprotstavio je Pijo XII. tri maksime: »Prvo: dopuštamo da Bog hoće primarno i uvijek pravu nakanu; ali ta nije dovoljna, jer On hoće i *dobro djelo*. Drugo: nije dopušteno činiti zlo, da odatle *uslijedi dobro* (usp. Rim. 3,8)... Treće: ima situacija u kojima bi čovjek, i posebno kršćanin, trebao znati da *mora* žrtvovati sve, dapače i život, da spasi dušu. Svi nas mučenici na to podsjećaju.«¹⁰⁰ Stav Katoličke crkve i danas je u tim načelima isti. Teo-logija, koja ne bi bila potkrijepljena također umski uočenom onto-logijom, rasplinula bi se u svim formulacijama dogmi i morala

⁹⁷ *Naputak o nastavi filozofije*, hrv. prijevod KS, Zagreb, 1972, str. 16—19.

⁹⁸ Nav. mj.

⁹⁹ Nav. Dietrich von Hildebrand, *Veri e falsi principi di Morale*, str. 198—199. (potcrtao A. K.)

¹⁰⁰ Dietrich von Hildebrand, nav. dj., str. 198—199. (potcrtao A. K.)

u praznu verbalistiku »nihil-logije«, s vrlo opasnom zamaskiranošću u različite vjerske — u tom slučaju — »sadržaje bez stvarnog sadržaja«. Međutim, ni o »nihil-logiji« se ne može misliti i govoriti bez »ontologije«! Tu je donekle odskočna daska i za utemeljenost iznesenih postavki službenog katoličkog učenja!

Mi smo ljudi vezani uz razum i onda kad ga paralogističkim ili sofističkim filozofskim doumljivanjem lišavamo vrijednosti: vezani smo »za razum« (um, intelekt, od lat. riječi »intus legere« — »čitati iznutra«) i tada kad nastupamo »protiv razuma«. Mi ne bismo mogli »krivo« govoriti, kad naš razum ni u čemu ne bi mogao imati »pravo«! Ne bismo mogli govoriti »neistinu«, kad u tome ne bi bilo korelativa Istine! Ne bismo mogli govoriti o »agnosticismu« kad taj ne bi u sebi nosio korelativ »kognosticisma« (od cognoscere = spoznati, upoznati skupa s nečim!) Ne bismo mogli doći do ideje »relativizma istine«, kad ta ideja ne bi uključivala korelativ »Apsolutno Istinitoga«! Ne bismo mogli biti »voluntaristi«, kad bismo načelno isključili svaku »intelektivnost ontičkoga«: Ignoti nulla cupido! (Onaj koji za nešto ne zna nema za tim ni želje.) U takvim kontekstima: čak u »omalovažavanju« razuma, uma, intelekta — prisutno je »priznavanje« *valjanosti* naše razumske (umske, intelektivne) spoznaje. Zašto ne? — i onda kad pomoću nje u različitim dedukcijama postavljamo razliku između »ništa« i »nešto«, »ja i ti«, »ja i društvo«, »nenužno i Nužno«, »ograničeno i Neograničeno«, »stvorenjeno i Stvoritelj«, »zakon i Zakonodavac«, »vremenito i Vječno«, »razumno i Sveznajuće«, »sposobno i Svemoguće«, itd. Umom, intelektom, koji »*iznutra čita* (intus legit)« nužnost nekih odnosa među stvarima otkrivamo *korelativnost* nabrojanih parova. To vrijedi, barem — kako se meni čini — i u kontekstima problematike »Pojedinač i jedinstvo povijesti«! »Povijesnost« ili povijesnotvornost »Pojedinač« kao Izuzetka ne može se do zadnjih konsekvencija postaviti (kao univerzalno obavezujući normativ *humaniziranja* pojedinca i društva, ako se već načelno ostaje na pozicijama agnostičke *nespoznatljivosti* stvari, na pozicijama relativističkog *subjektiviranja* vrednotâ, što ih sa spoznatim istinama povezujemo, i na pozicijama voluntarističke *povoljitosti izbora* među »mogućnostima«. »Mogućnosti« naime, načelno razriješene od Boga Zakonodavca u kojemu »živimo, gibamo se i Jesmo« također u kontekstima razumnosti, ne mogu se s katoličkog stajališta u stvarima dogmatike i moralke uzeti u značenju posve autonomnih entiteta, nego uvijek kao *vrednote* koje su *korelativne* i usklađivane s odgovarajućim vrhunaravno i naravno obavezujućim *zakonima*, kojima je uloga *štititi ispravnost* ljudskih odnosa prema Bogu, prema bližnjemu i prema svim stvarima u prirodi.

DER EINZELNE UND DIE EINHEIT DER GESCHICHTE IN DER PHILOSOPHIE VON KARL JASPERS

Zusammenfassung

In dem Aufsatz wird zuerst von den Grund-Begriffen der Philosophie von Jaspers gesprochen, und zwar von den Begriffen: »Dasein«, »Bewusstsein überhaupt«, »Geist«, »Existenz«, »Geschichtlichkeit«, »existentielle Kommunikation«, »Kampf in der Liebe«, »Verstand und Vernunft«, »Welt und Transzendenz«, »Chiffren des Absoluten«, »der Philosophische Glaube«, usw. Dann wird die Idee der »Geschichte« in Bezug auf die Idee der »Geschichtlichkeit« klargemacht: keine Tat in der Geschichte kann das unendliche Ganze gewinnen, weshalb auch keine existenzielle Geschichtlichkeit nichts Dauerndes werden könnte. Die Geschichte wird, von dem Geschichtlichkeit-Standpunkt aus betrachtet, nur als ein Prozess anerkannt. Existenz, d. h. der Einzelne oder das Selbst, leuchtet in der Geschichte wie ein Funke auf und erlischt wieder im nachfolgenden geschichtlichen Scheitern.

Der Einzelne, als eine Existenz-Ausnahme in Bezug auf die allgemein verpflichtende Autorität, wird bei Jaspers zum massgebenden Faktor der Geschichtlichkeit gestellt. In dem »Einzelnen«, oder — in der Existenz, wird Wissen und Tat, Vernunft und Sein eins. Man wird der Einzelne durch das Tun, nicht durch das Erkennen. Existenz ist den Menschen nicht fertig gegeben, sondern nur aufgegeben. Man muss deshalb die Fixierungen, die das objektivierte Dasein wie einen Wandschirm gegen die Existenz aufrichten, immer wieder zerschlagen. Die »Einheit der Geschichte« wird durch die verwirrende Geschichtlichkeit der »Einzelnen« gezielt, und nie realisiert. Orientierung auf die Einheit der Geschichte wird durch die Normen »existentielle Kommunikation«, »liebender Kampf« und »philosophischer Glaube« an eigentliches Ideal, statt an Religions-Wahrheiten, bezeichnet. Eine solche Orientierung kennt kein Dogma, kein Resultat und keine Starre im Sinne des religiösen Glaubens. Jederzeit ist das Ziel, die Unabhängigkeit des Menschen als Einzelnen zu gewinnen. Daraus folgt, dass es weder eine endgültige, noch eine bleibende religiöse Wahrheit gibt oder geben kann.

Trotz dem sehr betonten Humanismus ist die erklärte Lehre im Katholizismus nicht annehmbar. Als ganz agnostisch, relativistisch und voluntaristisch macht diese Lehre jeden Versuch der Begründung der Glaubens-Wahrheiten und Glaubens-Sittenlehre unmöglich.